

โพชฌงค์ มรรค

ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ และ
ทางมีองค์แปดประการอันประเสริฐ

พุทธทาสภิกขุ

โพชนงค์ มรรค

พุทธทาสภิกขุ

ISBN 978-616-93631-8-7

พิมพ์ครั้งที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๖๔

จำนวน ๓,๕๐๐ เล่ม

การบรรยาย ธรรมะในฐานะเป็นเครื่องมือ

อบรมพระนวกะในพรรษา

วันที่แสดง ๒๒ กันยายน ๒๕๖๒

รหัส ๒๑๑๕๑๒๐๙๒๒๓๓๐

ผู้ถอดเสียง วิภาว ชื่นขิต

ผู้ตรวจทาน วรณวิภา สัตตธรรมกุล

บรรณาธิการ นันทรัตน์ ศุภวราพงษ์

พิสูจน์อักษร กลุ่มงานจดหมายเหตุ

กราฟฟิก Art and Soul

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด โทร. ๐ ๒๔๐๑ ๙๔๐๑

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย มูลนิธิจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนิตมรถไฟสาย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

สมทบหนังสือ/กองทุนแบ่งปันสื่อธรรม

โทร. ๐ ๒๙๓๖ ๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑

cds@bia.or.th

อบรมทบทวน กับ มร.ก้านหนึ่ง

ที่ใครจะรู้ว่า ต่อจากนี้เอง ใครจะแยกเล่มหนังสือ ออกดู จะเห็นว่า อยู่อะไรบ้าง คือ กระดาษที่ใช้พิมพ์ กับความถี่ หรือคุณภาพสี ที่อยู่อะไรในหนังสือเล่มนี้. มร. ก้านหนึ่ง ย่อมหมายถึง มร.ทพ.ความถี่ ด้วยขาดตามตัว มร. พร้อมกับ มร.ทพ.กระดาษ ~~และ~~ ^{งาน} ในกรณีที่ หนังสือหนึ่ง อยู่ที่ไหน ก็ไร.

ส่วน มร. อบรมทบทวน ย่อมไม่แปลกันนั้น ความถี่ นั้นไปแปลว่า ที่เดียว, ส่วนกระดาษหรือที่พิมพ์ ^{และที่พิมพ์} นี้ ใ้ ความถี่นั้น มัก ต้อง ขอคืน เช่นเดียวกับที่ ใ้ ให้ใ้แกวไปถวายพระที่วัด. ขอคืน เพราะฉบับ ต้อง ใ้ไปถวาย อีกหลายครั้ง! จนกระทั่งถึงวันที่วัด.

งานอบรมทบทวน มักถูกแทนที่เป็นการอื่นไป. ขอจบพิจารณา ดู ด้วยดี ทั้งสองฝ่าย, จะได้เห็นใจ กันดี, ~~และ~~ ^{รวม} หรือกันได้.

โพชฌงค์ 7 (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ — *Bojjhaṅga: enlightenment factors*)

1. สติ (ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง — *Sati: mindfulness*)

2. ธัมมวิจยะ (ความเพินธรรม, ความสอดส่องสืบค้นธรรม — *Dhammavicaya: truth investigation*)

3. วิริยะ (ความเพียร — *Viriya: effort; energy*)

4. ปีติ (ความอิมใจ — *PTti: zest, rapture*)

5. ปัสสัทธิ (ความผ่อนคลายสงบเย็นกายใจ — *Passaddhi: tranquility; calmness*)

6. สมาธิ (ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วแนในอารมณ์ — *Samādhi: concentration*)

7. อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็นจริง — *Upekkhā: equanimity*)

แต่ละข้อเรียกเต็ม มี *สัมโพชฌงค์* ต่อท้ายเป็น *สติสัมโพชฌงค์* เป็นต้น.

มรรคมีองค์ 8 หรือ อัญญัติกัมมรรค (เรียกเต็มว่า อริยอัญญัติกัมมรรค แปลว่า "ทางมีองค์แปดประการ อันประเสริฐ" — *Atthaṅgika-magga*: the Noble Eightfold Path); องค์ 8 ของมรรค (มัคค์ังคะ — factors or constituents of the Path) มีดังนี้

1. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้หรือยัสัจจ 4 หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้กุศลและอกุศลมูลกับกุศลและอกุศลมูล หรือ เห็นปัจจุสมุปบาท — *Sammāditṭhi*: Right View; Right Understanding)

2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัปปี อพยบาทสังกัปปี อวิหิงสาสังกัปปี — *Sammāsaṅkappa*: Right Thought) ดู (69) กุศลวิตก 3

3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ ได้แก่ วจีสุจจริต 4 — *Sammāvācā*: Right Speech)

4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ ได้แก่ กายสุจจริต 3 — *Sammākammaṅta*: Right Action)

5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ เว้นมิจอาชีพ ประกอบ สัมมาชีพ — *Sammā-ājīva*: Right Livelihood)

6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ ได้แก่ ปธาน หรือ

สัมมัปปธาน 4 — *Sammāvāyāma*: Right Effort)

7. สัมมาสติ (ระลึกรับชอบ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 — *Sammāsati*:
Right Mindfulness)

8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน 4 — *Sammā-
samādhi*: Right Concentration)

องค์ 8 ของมรรค จัดเข้าในธรรมขั้น 3 ข้อต้น คือ ข้อ 3, 4,
5 เป็น ศีล ข้อ 6, 7, 8 เป็น สมาธิ ข้อ 1, 2 เป็น ปัญญา ดู (124)
สิกขา 3; และหมวดธรรมที่อ้างถึงทั้งหมด

มรรคมีองค์ 8 นี้ เป็นอริยสัจจ์ ข้อที่ 4 และได้ชื่อว่า
มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า "ทางสายกลาง" เพราะเป็นข้อปฏิบัติอัน
พอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์
ปลอดปัญหา ไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยค
และอัตตทกิลมณานุโยค ดู (15) ที่สุด 2; (204) อริยสัจจ์ 4

D.II.312; M.I.61; M.III.251; Vbh.235.

ที่.ม.10/299/348; ม.ม.12/149/123; ม.อ.14/704/453;

อภิ.วิ.35/569/307.

อ้างอิง : พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พิมพ์ครั้งที่
๑๖, ๒๕๕๑, หน้า ๒๑๕.

สารบัญ

บทเกริ่น	๑๑
โพชนงค์ ๗ และมรรคมืองค์ ๘	๑๕
ธรรมะ ๗ ข้อในหมวดโพชนงค์	๒๓
จัดชีวิตอย่างไรให้มีธรรมะ ๗ ข้อนี้	๒๙
โพชนงค์ กับ ศิล สมาธิ ปัญญา	๓๕
ชีวิตคือการเดินทางตามมรรค โดยอาการของโพชนงค์	๔๓

บทเกริ่น

วันที่ ๒๒ กันยายน เป็นวันอันดับที่ ๕๖ แห่งระยะกาลเข้าพรรษา พุทธศักราช ๒๕๑๒ วันนี้จะได้กล่าวถึง ธรรมะในฐานะเป็นเครื่องมือต่อไปอีก โดยหัวข้อคือ โพชฌงค์ ๗ และมรรคมีองค์ ๘. ธรรมะในฐานะเป็นเครื่องมือมีมาตามลำดับหลายหมวดด้วยกัน, แล้วก็อีกหลายสิบชื่อขึ้นมาแล้ว ผู้ที่ไม่เข้าใจก็ต้องเริ่มพ่นเพื่อนหรือเวียนหัวในที่สุด คือดูว่ามันมาก แล้วเมื่อไม่เข้าใจก็ดูสับสน แต่ถ้าเข้าใจก็ไม่มีอะไรมาก ไม่สับสน. ฉะนั้นจึงต้องพูดในลักษณะที่ป้องกันความสับสน.

ที่กล่าวมาแล้ว ธรรมะสารพัดนึก คือสังขะ ทมะ ขันติ
จาคะ, ธรรมะให้สำเร็จ คืออิทธิบาท : ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา,
ธรรมะที่เป็นความเพียร ที่เป็นเครื่องมือล่วงความทุกข์โดยตรง
เรียกว่าความเพียร : เพียรระวัง เพียรละ เพียรสร้าง เพียรรักษา,
แล้วธรรมที่ออกหน้า, มองดูกันในลักษณะที่เป็นการออกหน้า
ออกตาหรือมีกำลังสำคัญก็คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา.
ที่นี่ก็มาถึงโพชฌงค์ ๗ และมรรคมีองค์ ๘.

ทั้งหมดนี้ เว้นหมวดแรก ที่เรียกว่าธรรมะสารพัดนึกเสีย
แล้ว ก็จะมีจำนวนถึง ๓๗ ชื่อ หรือรายการ, ๓๗ ชื่อนี้เรียกว่า
โพธิปักขิยธรรม.

โพธิปักขิยธรรม ธรรมเป็นฝักฝ่ายของโพธิ แม้ว่าจะมี
จำนวนมากมายอย่างนี้ ก็เป็นเรื่องเดียวกัน มีใจความสำคัญ อย่าง
เดียวกัน หรือเป็นธรรมะตัวเดียวกัน. แต่มองกันในมุมต่างๆ
ในแง่มุมต่างๆ. สรุปแล้วมันก็เหลือเป็นเพียง ศิล สมาธิ ปัญญา
รวม ๓ อย่าง.

ศิล สมาธิ ปัญญา อาจจะมีมองกันในเพียงแง่ที่เป็นการ
ทำลายความยึดมั่นถือมั่นอย่างเดียวกัน. แต่ที่นี้เรามองกัน
หลายมุม เพราะมันมีต้น มีปลาย มีตรงกลาง มีแยกเป็นต่างๆ

เมื่อมีการสัมพันธ์กัน เราจึงได้ธรรมชาติหลายหมวดหรือหลายสิบข้อตั้ง ๓๗ หัวข้อสำหรับข้อธรรมชาติ. ที่จะพูดในวันนี้ หมวดสุดท้ายอีกสองหมวด คือ โภชนงค์ ๗ กับมรรคมีองค์ ๘ นี้ จะต้องพูดถึงพร้อมกันไปเลย เพื่อให้เห็นชัดในข้อที่ว่ามันสัมพันธ์กัน หรือว่ามันเป็นอันเดียวกันอย่างไร.

มรรค แปลว่า หนทาง

แต่ไม่ได้หมายความว่าเพียงหนทางเฉยๆ

แต่หมายถึงหนทางที่มีการเดินทางอยู่ด้วย

โพษฌงค์ ๗ และ มรรคมีองค์ ๘

โพษฌงค์ แปลว่า องค์ของการตรัสรู้ ; โพ-ช ในที่นี้คือ โพธิ นั่นเอง, รูปศัพท์นี้เปลี่ยนได้ แต่เนื้อความ หรือใจความอันเดียวกันคงเดิม : โพษฌงค์ — องค์แห่งการตรัสรู้. สังเกตคำว่า 'องค์' ให้ดีๆ มรรคมีองค์ ๘ — อัญจังกิกรมรรค, มรรคที่ประกอบอยู่ด้วยองค์ ๘; ทั้งสองหมวดนี้หมายถึงองค์. คำว่า 'องค์' ในที่นี้ที่เป็นภาษาบาลีอย่างนี้ หมายถึงส่วนประกอบคือไม่ใช่ทั้งหมด ตรงกับคำว่า *factor* หรือ *portion* อะไรทำนองนี้. หมวดหนึ่งมีองค์ ๗, หมวดหนึ่งมีองค์ ๘.

ที่เรียกว่า 'องค์' นี้ยังต่างกัน : อันหนึ่งมันเป็น องค์ประกอบของมรรค, อันหนึ่งเป็น องค์ประกอบของการเดินทาง.

ฉะนั้น เราดูหนทาง หรือการเดินทาง หรือผู้เดินทาง หรือการไป หรือการถึง ให้ดี ๆ ว่ามันไม่ใช่อย่างเดียวกัน จำได้ง่าย ๆ ด้วยการ เปรียบเทียบด้วยอุทาหรณ์:—

เหมือนอย่างว่าใน การเดินทาง เรื่องของคำว่า 'ทาง' หรือการเดินทางนี้ จะต้องมียอะไรที่จะต้องรู้จักให้ดีอยู่หลาย ๆ อย่าง หรือหลาย ๆ ตอน เช่นจะต้องมีถนน แล้วก็มีรถ มีคนขับรถ มีการเล่นไปได้ มีการถึง, อย่างน้อยก็ต้องดูกันใน ๕ แ่ง หรือ ๕ มุม อยู่แล้ว: มีถนน มีรถ มีคนขับรถ มีการไป มีการถึงในที่สุด, ทำอย่างนี้ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ถ้าเรามองกันเป็นแ่ง ๆ มุม ๆ ไป; แต่ พุดสั้น ๆ ว่าการเดินทาง นี้คำเดียวพอ มันกินความถึงทั้ง ๕ อย่างนั้น.

ทีนี้ในคำว่า 'การเดินทาง' นั้น ดูที่ถนน เรื่องของถนนมันก็มีมาก; ถ้าสมมติว่ามรรคมงคล ๘ เป็นถนน ก็เป็นถนนที่ประกอบ อยู่ด้วยองค์ประกอบทั้ง ๘ อย่างเป็นตัวถนน, แล้วยังต้องมีรถ เป็นเครื่องไป คือยานหรือยนต์ เป็นเครื่องไป. ถ้าเราไม่มีรถ เราเดินด้วยเท้า ส่วนที่เป็นเท้ามันก็คือยนต์ หรือยานโดยเท้าก็มี. ถ้าไปโดยรถ รถนั้นก็เป็ยนต์หรือยาน.

การเดินทางก็เลยจะต้องมีเครื่องมืออะไรขึ้นมา ที่จะเดิน

ไปบนถนน ต้องมีคนขับรถ, แล้วก็มิอะไรๆ สักอันหนึ่งอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ขามันก้าวเดินไป หรือที่จะขับรถให้รถมันเล่นไป; มันก็กลายเป็นธรรมชาติอีกพวกหนึ่ง, ชื่อธรรมชาติอีกพวกหนึ่ง. เมื่อเดินทาง ไปๆ ไปอยู่เรื่อย นี่จะเป็นตัวการเดินทางที่เป็นความหมายสำคัญ, แล้วส่วนสุดท้ายของการเดินทาง ก็คือการถึง. เพราะเหตุนี้หรือใน ลักษณะอย่างนี้เขาจึงแบ่งธรรมชาติออกเป็นพวกๆ หรือเป็นหมวดๆ, เป็นโพชนงค์ และเป็นมรรค.

มรรคก็แปลว่าหนทาง ในที่นี้มันไม่ได้หมายความว่า แต่เพียงหนทางเฉยๆ แต่หมายถึง หนทางที่มีการเดินทางอยู่ด้วย คือว่าเราดูกันในแง่ที่ว่า เครื่องมือที่อยู่เฉยๆ นี้ ควรจะเรียกว่า เครื่องมือไหม? เครื่องมือที่กำลังใช้งานได้ใช้งานอยู่ นี้ควรจะเรียกว่าเครื่องมือไหม? เดียวนี้เรามีเครื่องมือเยอะ ซื้อมาไว้เต็มบ้าน แล้วก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร ก็เห็นกันอยู่โดยมาก; คนมีหนังสือตั้งหลายๆ ตู กลายเป็นคนโง่ที่สุด เพราะไม่รู้อ่านหนังสืออะไร แล้วเข้าใจอะไรได้. เมื่อมีสตางค์ก็ซื้อมาได้เป็นตู้ๆ แล้วก็ต้อง ใช้งานไม่ได้ หรือกำลังใช้งานอยู่ แล้วก็สำเร็จประโยชน์ในการใช้ อย่างนี้จึงจะเรียกว่ามีเครื่องมือ.

เราดูให้ตีว่า เครื่องมือมันก็เป็นเครื่องมือ ตัวเครื่องมือล้วนๆ

อยู่หนึ่ง ๆ เขาก็เรียกว่าเครื่องมือ, แล้วมีการใช้มัน คือเครื่องมือ
ไม่ได้อยู่นิ่ง มีการใช้มัน. และในการใช้นี้ดูให้ดี ยังมีอะไรอีกอย่างหนึ่ง
ที่เป็นแง่หรือเป็นเคล็ดลับอยู่ คือการสัมพันธ์ระหว่างเครื่องมือ
หรือหน้าที่ของเครื่องมือ มันมีลักษณะเป็น *team work* มัน
ทำอันเดียว คนเดียวไม่ได้.

เครื่องมือทุกชิ้นจะต้องสัมพันธ์กันอยู่ตามหน้าที่ เมื่อขณะ
ที่ใช้อยู่ ไปดูช่างไม้สักคนหนึ่งกำลังทำงานช่างไม้อยู่ มีเครื่องมือ
หลายอย่าง; เครื่องมือเหล่านั้นสัมพันธ์กัน มันต้องใช้อันนี้แล้วถึง
จะใช้อันนั้นได้, ต้องใช้อันนี้ถึงจะใช้อันโน้นได้, มันสัมพันธ์กันอยู่
ถ้าไม่ใช้มันสัมพันธ์กันอย่างนี้ มันก็เลยตายด้านกันหมด.

ธรรมะนั้นก็เหมือนกันมีเป็นหัวข้อ ๆ เป็นเรื่อง ๆ ข้อ ๆ
ไป แล้วไม่ได้เอามาใช้เหมือนที่รู้จักกัน โดยมากรู้จักมากมาย.
รู้พระไตรปิฎกด้วย ก็ยังถูกเรียกว่าเป็นโมฆบุรุษ หรือเป็นคน
กำมือเปล่า ไม่มีอะไร.

ที่ว่า รู้พระไตรปิฎก แตกฉานพระไตรปิฎกแล้ว เป็น
โมฆบุรุษ นี้เพราะเหตุที่ไม่ได้ใช้ธรรมะ และที่รู้จักมักจะใช้ไม่ถูก
วิธี คือไม่สัมพันธ์กัน คือใช้อย่างพิริวรีตอง คือโง่หรือมั่งงาย;
โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องโพชฌงค์นี้น่าหวั่นมาก : นิมนต์พระมาสวด

โพชนงค์ให้คนเจ็บฟังจะได้หาย; นี่กลายเป็นเรื่องม गयाไปทั้งที่
ที่แท้มันเป็นเรื่องจริงอย่างนั้น.

ในบาลี ในพระไตรปิฎกก็มีพูดถึง ว่าเมื่อพระพุทธเจ้า
ประจวร ก็ให้พระองค์ใดองค์หนึ่งสาธยาย คือบรรยายออกชื่อ
โพชนงค์ สาธยายโพชนงค์ทำให้หายประจวร. เมื่อพระองค์ใด
องค์หนึ่งไม่สบายเจ็บไข้ พระพุทธเจ้าก็ให้ภิกษุองค์ใดองค์หนึ่ง
สาธยายโพชนงค์ ภิกษุนั้นก็หายเจ็บไข้. ที่เราได้ยินเรื่องนี้นัก
ก็ทำไปในทางที่เป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์, เอาโพชนงค์มาสด
ให้คนเจ็บฟัง บางทีก็ตายเลย. นี่คนละอย่างคนละเรื่อง อยู่ตรง
ที่ว่าง गयाหรือไม่ गया.

ที่พระพุทธเจ้าท่านได้หายประจวร หรือพระอรหันต์
บางองค์ได้หายเจ็บไข้ เพราะได้ยินการสาธยายโพชนงค์นั้น
เป็นเรื่องของผู้รู้จักสิ่งนั้นดี เพราะผ่านมาแล้วอย่างทั่วถึง สำเร็จ
ผ่านมาทางนี้แล้วอย่างทั่วถึง พอได้ยินถึงสิ่งนี้ก็เข้าใจยิ่งกว่า
เข้าใจ. แม้เพียงเข้าใจยังไม่ได้ไม่พอ ยังต้อง realize ก็คือว่า
รู้อยู่เต็มใจทีเดียว จึงมีกำลังพอที่จะให้กลบเกลื่อนความเจ็บไข้.

โพชนงค์เป็นของวิเศษประเสริฐที่สุด ในการที่จะย้ายกิเลส
สำเร็จเป็นโพธิ หรือเป็นการตรัสรู้ขึ้นมา, ท่านชิมชาอยู่แก่ใจ.

ส่วนพวกเราสมัยนี้แม้เข้าใจก็ไม่เข้าใจ ไม่รู้จักโพชนงค์ตัวจริง, รู้จักแต่ชื่อก็เอามาท่องอย่างม गया และจะให้คนหายไข แล้วคนไขนั้นก็เป็นผู้ที่ไม่รู้ว่าโพชนงค์นั้นคืออะไร ไม่ใช่คนที่ได้เล่าได้เรียน. ถ้าเป็นคนที่ได้เล่าได้เรียนมาจนเข้าใจโพชนงค์ก็มีหวังจะมีผลบ้างไม่มากก็น้อย คือรู้ความประเสริฐวิเศษของโพชนงค์ ก็มีปีติปราโมทย์อิมใจขึ้นมา ก็ครอบงำความเจ็บไข้ได้บ้าง.

ถ้าคนฟังไม่รู้ชื่อไหนก็เห็นว่าอะไรคือโพชนงค์นี้, แล้วพระที่มาสวดนั้นก็^๑ไม่รู้ว่าโพชนงค์คืออะไร, สวดอย่างนกแก้วนกขุนทอง, คนที่ฟังอยู่ทั้งหมดก็ไม่รู้ว่าโพชนงค์คืออะไร. บางคนที่นั่งฟังนั้นสวดเองก็ได้ ไม่ต้องนิมนต์พระมาสวดก็ได้; แต่ทั้งหมดนั้นก็เป็นผู้ที่ไม่รู้ว่าอะไร มันก็เลยเป็นเรื่องงมงาย. เรื่องที่เกี่ยวกับโพชนงค์มันมีมากอย่างนี้ ถึงกับเอามากกลายเป็นพิธีหรือของขลังของอะไรศักดิ์สิทธิ์ไป น่าเศร้าน่าเศร้า, น่าหัวก็น่าหัว.

แม้กระทั่งที่สอนอยู่ในโรงเรียนนักธรรม ก็สอนไปอย่างนั้น ออกชื่อมาบรรยายลักษณะให้ฟังตามความจำ นักเรียนก็จำครูก็สอนตามความจำ; มันก็อยู่กันแต่อย่างนี้ ไม่เป็นเครื่องมือไม่มีลักษณะเป็นเครื่องมือโดยตรงขึ้นมาได้เลย, เป็นเพียงการพูด

หรือการทอ่ง หรือการพำพุดกันถึงเรื่องเครื่องมือ ไม่เป็นเครื่องมือ
ขึ้นมาได้เลย นั่นเลยไม่สำเร็จประโยชน์ในฐานะที่ว่าเป็นโพชนงค์
หรือเป็นมรรค.

พอพุดถึงเครื่องมือ ก็เป็นเครื่องมือที่ลมๆ เป็นลมพุด
เป็นลมปากที่พุด ไม่ใช่ตัวเครื่องมือจริง; แม้เป็นเครื่องมือจริง
ก็ยังไม่พอ ต้องมีการใช้. ถ้าเพียงแต่ใช้อย่างไม่ถูก มันไม่สัมพันธ์กัน
มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์ นี่เป็นอยู่อย่างนี้, ไม่ว่าเรื่องอะไรมันมี
ลักษณะอยู่อย่างนี้ เกี่ยวกับความสำเร็จ มีลักษณะอย่างนี้.

รู้พระไตรปิฎก แตกฉานพระไตรปิฎก
แล้วเป็นโมฆบุรุษ นี่เพราะเหตุที่ไม่ได้ใช้ธรรมะ
และที่ไซ้ก็มักจะใช้ไม่ถูกวิธี คือไม่สัมพันธ์กัน
คือใช้อย่างพิธีรีตอง คือโง่หรืองมงาย

ธรรมะ ๗ ข้อ ในหมวดโพชฌงค์

เราจะพูดกันถึงโพชฌงค์กันอีกที ทั้งที่ได้พูดไปแล้วเมื่อครั้งที่แล้วๆ มาไม่นานนี้ แล้วก็เคยพูดอยู่เสมอ; แต่มันเป็นเรื่องที่ควรจะต้องพูดอย่างซ้ำๆ ซากๆ เพื่อให้เข้าใจเครื่องมืออันนี้ให้จนได้ แล้วก็จะได้ทำให้มันมีขึ้นมา.

ทีนี้จะพูดอีกทีหนึ่งก็ต้องพูดอย่างที่แล้วมาว่า โพชฌงค์แม้จะมีชื่อเรียกเหมือนกับในธรรมะหมวดอื่นแต่ก็ถึงถึงความสัมพันธ์ของธรรมะในระหว่างธรรมะด้วยกันมากกว่า เมื่อพูดถึงโพชฌงค์ก็ต้องพูดถึง สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปิตี ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา. นี้ก็ดูเถิดมันก็ต้องพูดถึงชื่อธรรมะเหล่านี้ซึ่งมันเหมือนกันในหมวดอื่น เช่นคำว่าสติ.

สติ

เราพูดถึงสติ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้พูดถึงสติเฉยๆ พูดถึงสติเมื่อกำลังเป็นโพชฌงค์ เมื่อกำลังทำหน้าที่ของมันอย่างเป็นทางการเป็นโพชฌงค์ คือสัมพันธ์กับธรรมะอื่นๆ อย่างไร.

ธัมมวิจยะ

พูดถึงธัมมวิจยะ ก็คือพูดถึงปัญญา นั่นเอง, พูดถึงสิ่งที่เรียกว่าปัญญา แต่มาเรียกชื่อใหม่ว่าธัมมวิจยะ ธรรมวิจย คือปัญญาที่กำลังสอดส่องธรรม เลือกเฟ้นธรรม พิจารณาธรรม; กำลังทำหน้าที่อยู่อย่างนี้ และสัมพันธ์กับสติอย่างไร สัมพันธ์กับสิ่งที่ถัดไปคือวิริยะอย่างไร.

วิริยะ

เมื่อเราพูดถึงวิริยะ; สติ แล้วธัมมวิจยะ แล้ววิริยะ ก็คือวิริยะที่ชื่อเดียวกันกับในหมวดธรรมอื่นๆ แต่เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดถึงแง่ที่มันสัมพันธ์กันกับธัมมวิจยะอย่างไร และจะสัมพันธ์กับปีติข้างหน้าต่อไปอย่างไร.

ปีติ

พอพูดถึงปีติ มันก็เป็นองค์ความ, โดยทั่วไปเป็นองค์ความ หรือความอิมใจ แต่ในที่นี้ไม่ใช่องค์ความ เป็นในเรื่องความอิมใจ ที่นำมาใช้งานอยู่ เกี่ยวกับวิริยะ คือความพากเพียร ในฐานะที่เป็นกำลังของการสนับสนุนความพากเพียร ซึ่งก็เป็นกำลังอยู่แล้ว มันก็จะสัมพันธ์ต่อไปกับปีสัทธิตี คือความเข้ารูปเข้ารอยของธรรมะ.

ปีสัทธิตี

นี่พูดถึงปีสัทธิตี และสมาธิ ก็มีชื่ออย่างเดียวกับสมาธิ ในที่อื่น แต่เราพูดถึงหน้าที่ ซึ่งกำลังทำหน้าที่ และกำลังสัมพันธ์ กับสิ่งที่เรียกว่าอุเบกขา.

สมาธิ

สมาธิ นี่ก็หมายถึงสมาธิที่กำลังทำงานอยู่อย่างตัวเป็น เกลียว ไม่ใช่สมาธินิ่งๆ หรือว่าสมาธิสงบ, เป็นสมาธิที่มันกำลัง ทำหน้าที่ตรงเต็มทีของสิ่งที่เรียกว่าสมาธิ นี่มันสัมพันธ์กันอยู่กับ ปีสัทธิตีและอุเบกขา.

อุเบกขา

คำว่า อุเบกขา ก็มี หลายความหมาย: อุเบกขาเฉยๆ อุเบกขาเวทนา อุเบกขาองค์ฌาน อุเบกขาอะไรอื่นๆ อีก; แต่ อุเบกขาในที่นี้เป็น อุเบกขาโพชฌงค์ เป็นอุเบกขาของความถูกต้อง ที่มีความถูกต้องมาดีแล้ว ก็ปล่อยให้มันเฉยไป ให้เป็นความถูกต้อง ที่กำลังไปอย่างแน่วแน่ เรียกว่าอุเบกขา.

พูดถึงรถอีกทีหนึ่งก็ได้ เมื่อถนนดี รถดี คนขับดีอะไรดีหมด สารพัดก็ถือเชือกเฉยๆ ถือบังเหียนม้าเฉยๆ ม้าก็พาไปได้; รถไป ได้อย่างดี คนไม่ต้องพยายามอะไรไม่ต้องกระตุกกระตักอะไร รถ ก็ไปได้ดี. รถม้ายังดีกว่ารถยนต์เสียอีก ถนนดี รถดี ม้าดีอะไรดี ม้าก็พาคนไปถึงบ้านได้ แม้คนขับจะหลับไป; แต่รถยนต์มันคง ไปลงคูตายหมด. อุเบกขาอย่างนี้ที่มันมีความถูกต้องของถนนดี ม้าดี รถดี คนขับรถดี ก็ปล่อยไปเฉยๆ. นี้ก็เลยมีความหมายพิเศษ คำว่า อุเบกขานี้ มันเป็นความเฉยของความถูกต้อง, ความถูกต้อง มันก็เป็นไปได้ด้วยตัวมันเอง.

เครื่องมือ แม้เป็นเครื่องมือจริง ก็ยังไม่พอ
ต้องมีการใช้. ถ้าเพียงแต่ใช้อย่างไม่ถูก
มันไม่สัมพันธ์กัน มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์

เครื่องมือทุกอย่างมีพร้อม

เครื่องมือทุกอย่างกำลังถูกใช้

เครื่องมือแต่ละอันที่กำลังใช้อยู่ นั้นสัมพันธ์กันดี

เป็น *team work* ที่หาที่ติไม่ได้ ความสำเร็จมันก็เกิด

จัดชีวิตอย่างไร ให้มีธรรมะ ๗ ข้อนี้

นี่เราจะจัดจะทำกันอย่างไร จนให้กาย วาจา ใจ มีลักษณะ
อย่างนี้ หรือให้ชีวิตมีลักษณะอย่างนี้; นั่นแหละคือความหมาย
ของคำว่า โภชนงค์ ที่ว่า เครื่องมือทุกอย่างมีพร้อม เครื่องมือ
ทุกอย่างกำลังถูกใช้ เครื่องมือแต่ละอันที่กำลังใช้อยู่ในันสัมพันธ์กันดี
เป็น *team work* ที่หาที่ติไม่ได้ ความสำเร็จมันก็เกิด. โภชนงค์
มีความหมายอย่างนี้ มันมุ่งหมายจะชี้ในข้อนี้.

ทีนี้ เราไปเทียบกับหมวดอื่นดู เช่นหมวดอิทธิบาท หมวด
ความเพียร หมวดสัมมัปปธาน หมวดอินทรีย์ พละอะไร
มันก็มุ่งหมายจะชี้ไปในส่วนอื่น ชี้ความหมายไปในส่วนหนึ่ง
ทั้งที่คำพูดนั้นมันคำคำเดียวกัน เช่นคำว่า วิริยะ นี้มีในอิทธิบาท

มีในลัมพ์ปธาน มีในอินทรี มีในพละ มามีในโพชนงค์อีก และ
ก็มีในมรรคมืองค์ ๘ อีก.

วิธีะคำพูดคำเดียวกัน แต่กำลังมีความหมายในการ
ทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน มันทำหน้าที่ตรงตามชื่อของมัน แต่มีความ
สัมพันธ์ต่างกันก็มี หรือว่ามีการทำหน้าที่ตรงตามชื่อของมัน แต่
ในระดับต่าง ๆ ในเวลาต่าง ๆ กันก็มี; เพราะฉะนั้นความถูกต้อง
เกี่ยวกับเวลาเกี่ยวกับหน้าที่นี้มีอยู่. ถ้าทำไม่ถูกต้องในเรื่องเหล่านี้
ก็ไม่ใช่โพชนงค์ขึ้นมาได้ มันเป็นเครื่องมือที่วางอยู่เฉย ๆ
เหมือนที่เราพูดถึงกันแต่ปาก เป็นเครื่องมือที่วางอยู่เฉย ๆ บางที
ก็ยังไม่ใช่ตัวเครื่องมือแท้ ๆ, เป็นแต่เพียงการพูดถึงเครื่องมือ.

ถ้าเป็นแต่เพียงการพูดถึงเครื่องมือ ก็ยังไกลต่อความ
สำเร็จ, ไกลจากความสำเร็จถึงขนาดนี้ นี่ลองมองดูเถิด. ฉะนั้น
อย่าได้สนใจที่ว่าบวชแล้ว เรียนแล้ว เป็นนักธรรมเอกแล้ว
เปรียญเอกแล้ว อะไรแล้วทั้งนั้น เสร็จแล้วก็ยังไม่มีเครื่องมือที่
กำลังใช้อยู่อย่างถูกต้อง.

ผมยอมรับว่าปริยัติ หรือการเล่าเรียนนี่ก็เป็นเครื่องมือ
เหมือนกัน เรียนนักธรรม เรียนบาลีนี่ก็เป็นเครื่องมือเหมือนกัน;
แต่ว่ายังเป็นเครื่องมือเบื้องต้นเกินไป ยังห่างไกลจากตัวเครื่องมือ
จริง ๆ เกินไป. เราเรียนให้รู้เรื่องของปริยัติ แล้วจะต้องไปปฏิบัติ

ให้เกิดผลขึ้น. แต่เราก็มักจะเรียนๆ เข้าไว้ ไม่เคยปฏิบัติให้เกิดผล
ขึ้นมา มันก็เป็นเครื่องมือที่ไกลออกไปอีก แล้วไปนอนเป็นหมันอยู่
ในฐานะที่เรียกว่าเป็นเครื่องมือแห่งการตรัสรู้.

ทางที่จะเขวก็ยังมี คือมันกลายเป็นเครื่องสำหรับหาลาภ
ยศชื่อเสียง เอามาทำตัวเองให้โง่มากขึ้นไปอีกกว่าเดิม, มันก็เลย
ลำบากมากขึ้นไปอีก; เพราะว่าถ้าไปหลงในกิเลสในเหยื่อของ
กิเลสมากไปกว่าเดิม มันก็ยิ่งร้ายไปกว่าเดิม; ฉะนั้นจึงมีคำพูดว่า
อลคัณฑุปมะ : พระพุทธเจ้าตรัสว่า ปริยัติที่กลายเป็นงูพิษไป.

การศึกษาเล่าเรียนของผู้เรียนทางการศึกษาปริยัตินี้มัน
กลายเป็นงูพิษไป คือ กัดคนนั้นตายไปเลยจากพรหมจรรย์นี้;
เช่นพอเห็นว่าช่องทางมันจะสีกออกไปได้ หาเงิน หาอะไรได้
ก็สีกออกไปเลย. นี่ เครื่องมือนี้เป็นเครื่องมืออะไร? มันเป็นเครื่องมือ
เข็ดคอเจ้าของ.

เดี๋ยวนี้เราพูดกันถึงเครื่องมือจริงๆ ที่จะเป็นไปเพื่อโพธิ
จริงๆ แล้วเป็นเครื่องมือที่สมกับความหมายของมัน คือกำลัง
ใช้มันอยู่ ถ้าไม่ใช้มัน ก็ไม่มีค่าไม่มีความหมาย จึงต้องใช้มันอยู่
อย่างถูกต้อง นี่หมวดธรรมที่ระบุงการใช้นั้นอยู่อย่างถูกต้อง หรือ
สัมพันธ์กันอยู่ ก็คือโพชฌงค์.

ทีนี้ เราเคยได้ยินคำว่าสติ คำว่าวิริยะ คำว่าสมาธิ ฯลฯ ในเรื่องของโพชฌงค์นั้น เรารู้ว่าเขาชี้ในแง่ที่สิ่งเหล่านี้ ที่สัมพันธ์กันอยู่กับสิ่งอื่นอย่างไร ไม่ได้ชี้ในแง่ที่มันอยู่เฉยๆ หรือมันทำหน้าที่อย่างอื่น. เมื่อคุณในแง่นี้ก็เข้าใจในคำว่าโพชฌงค์ ซึ่งแปลว่าองค์แห่งโพธิ คือองค์แห่งการตรัสรู้. ถ้าเราเรียนมาจนเข้าใจถึงขนาดนี้ หากไม่สบายมีใครมาสวดให้ฟัง ก็จะมีปิติอิ่มใจ พอจะสบาย รู้สึกสบายขึ้นมาได้บ้าง หรือมากทีเดียว คือเขาเอาสิ่งที่ดีเลิศ ประเสริฐมาพูดให้ได้ยิน ให้คนเราสบายใจ.

เรื่องนี้ ทำนองเดียวกับว่าคนที่พลัดผ้าพลัดเมีย ไปไกลเสียนาน พอมีคนบอกข่าวว่า "มาแล้วไว้ว มาถึงแค่นั้นแค่นั้นแล้วไว้ว" ผ้าหรือเมียที่นอนเจ็บอยู่ก็สบายขึ้นมามาก, อาจจะทำยไ้ก็ได้อ ถ้าเป็นโรคเล็กๆ น้อยๆ. กำลังใจชนิดนี้เป็นกำลังใจอย่างเดียวกับที่ว่า เอาโพชฌงค์มาสวดให้คนเจ็บฟังรู้สึกหายบรรเทาจากความเจ็บ; เพราะมันพอใจมาก ขนาดไม่มีอะไรเปรียบ เหมือนเรื่องผ้าเมียที่วานั้น.

เดี๋ยวนี้ เข้าใจธรรมะกันถึงขนาดนี้หรือยัง? โดยเฉพาะโพชฌงค์.

ผมจึงคิดว่า การที่พูดถึงเรื่องโพชฌงค์ซ้ำๆ ซากๆ กันบ้าง

ก็คงจะไม่เสียหายเลย แล้วคงจะไม่พูดสำเร็จได้ในเวลาหนึ่งชั่วโมง จะต้องพูดกันเรื่อยๆ ไป ว่าโพชฌงค์นั้นคือเรื่องทีพูดถึงความสำเร็จที่อยู่ในเอื้อมมือ ทีจะคว้าถึงได้แน่นอน. ถ้าพูดถึงเครื่องมือ มันก็เป็นเครื่องมือที่ใกล้ความสำเร็จ, หรือเครื่องมือที่มีหวังในความสำเร็จ, เป็นเครื่องมือขั้นที่ทำความสำเร็จ. ฉะนั้น จึงได้พูดไว้ในอันดับสุดท้ายตอนปลายๆ อย่างอานาปานสติ ๑๖ ชั้นที่คุณสวดกันอยู่ทุกวัน.

คุณไปนึกดูบ้างทีสวดว่า อานาปานสตินี้เมื่อเจริญทำให้มากดีแล้ว สติปัฏฐาน ๔ ก็สมบูรณ์, สติปัฏฐาน ๔ สมบูรณ์แล้ว โพชฌงค์ก็สมบูรณ์, โพชฌงค์สมบูรณ์แล้ว วิชาและวิมุตติก็สมบูรณ์; วิชาและวิมุตติคือความดับทุกข์ที่เป็นความมุ่งหมาย.

เรามีหน้าที่โดยตรงที่จะรู้จักโพชฌงค์ และทำให้มันมีขึ้นมา ทำให้มันเดินเคลื่อนไป คือให้มันเป็นการปฏิบัติไป; อย่าให้มันอยู่เฉยๆ แล้วมันก็ก้าวหน้าไปก็ถึงโพชฌงค์ ซึ่งหมายถึงตอนนี้ตอนที่เครื่องมือถูกใช้ก้าวหน้าไปจนสำเร็จ. ถ้าเป็นการเดินทางมันก็เป็นการเดินทางที่แน่นอนแล้ว คนขับหลับ ม้าก็พาวิ่งไปถึงบ้านได้: อันสุดท้ายคืออุเบกขา นั่งอยู่เฉยๆ ก็นั่งหลับ ม้าก็พาวิ่งไปถึงบ้าน เพราะม้าดี รถดี ถนนดี อะไรดีครบหมดทั้ง ๗ อย่าง.

ที่นี้ มองกันอีกด้านหนึ่ง คนพวกหนึ่งก็ยกมือขึ้นท้วงหัวว่า โขงฌงค์อยู่ในฐานะสูงสุดไม่เกี่ยวข้องกับเราเลย. พอผมพูดว่า โขงฌงค์เป็นธรรมะสูงสุด เพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพานนี้เอาหลักการนี้มาใช้ในการทำอะไร ทำนา ค้าขายอะไรก็ได้ เขาไม่เชื่อเขาค้าน หรือเขาด่าเลย ว่าผมเป็นผู้ทำลายธรรมะของพระพุทธเจ้าให้เสียเกียรติ ให้ต่ำเกียรติไป. ที่จริง เป็นความโง่อย่างลืมตาของนักปราชญ์ และผู้พูดคนนั่นเอง. ผมพยายามจะพูดให้คุณทุกคนเข้าใจว่า ธรรมะที่เรียกว่าโขงฌงค์นั้นมันเป็นองค์แห่งความสำเร็จเหมือนกัน; สำเร็จสุดท้ายก็คือบรรลุโพธิ์ สำเร็จทั่วไปก็ได้ทั้งนั้น, มันเป็นหลักการอันเดียวกันที่เอามาใช้ได้ทุกแขนงของความสำเร็จ.

เราจะดูกันว่า ในอะไรๆ มันก็มีโขงฌงค์ ในการปฏิบัติ ชุติไหนก็ตามมันมีโขงฌงค์ ถ้าเป็นความสำเร็จ.

โพชฌงค์ กับ ศีล สมาธิ ปัญญา

การปฏิบัติทั้งหมดสรุปให้เหลือสาม ก็คือ ศีล สมาธิ
ปัญญา; ถ้าศีล สมาธิ ปัญญา นอนตายติดกอยู่เป็นอย่าง
มันก็ไม่มีประโยชน์ เป็นเรื่องพูดเรื่องท่องจำไปอีกเหมือนกัน.
แต่ถ้าศีล สมาธิ ปัญญา กำลังเป็นไป กำลังทำหน้าที่อยู่อย่างตัว
เป็นเกลียว คือเป็นไปตามหน้าที่ของมันแล้ว โพชฌงค์ก็มีอยู่ในศีล
สมาธิ ปัญญา ในการที่จะมีศีลจริง สมาธิจริง ปัญญาจริง ต้องมี
องค์ของโพชฌงค์ครบ หรือองค์ของโพชฌงค์ทั้ง ๗ องค์ เราจะมอง
ดูในแง่ของศีล สมาธิ ปัญญา ก็ได้.

ที่นี่ก็ได้บอกให้รู้แล้วว่า ในขณะที่การทำสมาธิ ปัญญา
อยู่นั้น ศิลช่อนอยู่ได้นั้น; เพราะว่าศิลปะคือความตั้งใจที่จะสำรวม
ระวังอะไรอยู่ นั่นคือเป็นส่วนศิลปะ คือส่วนบังคับตัวเอง. ฉะนั้น
ทำสมาธิ หรือทำปัญญาวิปัสสนาก็ตาม ต้องมีการสำรวมจิต,
ให้ทำการสำรวมจิตนั้นแหละคือศิลปะ หรือว่าเมื่อเราอยู่อย่างผู้บำเพ็ญ
สมาธิและปัญญา มันไม่มีทางจะขาดศิลปะ มันมีศิลปะสมบูรณ์อยู่ใน
ตัวมันเองโดยอัตโนมัติ. ไม่ต้องรักษาศิลปะก็ยังมีศิลปะถึงที่สุดเพราะ
ข้อนี้ ไม่เจตนาจะรักษาศิลปะ เจตนาทำสมาธิวิปัสสนา แต่กลับมีศิลปะ.
ความสัมพันธ์กันอย่างนี้เป็นลักษณะของโพชฌงค์.

ศิลปะกับโพชฌงค์

ยกตัวอย่าง เราจะมองดูความสัมพันธ์กันว่า เมื่อเรามีศิลปะ
ตั้งเจตนาที่จะรักษาศิลปะ ก็มีสมาธิปัญญาประดับประดาอยู่;
คนรักษาศิลปะจะต้องมีสติสัมโพชฌงค์ คือมีสติรู้สึกตัวโดยทั่วถึง
เกี่ยวกับศิลปะ เกี่ยวกับเรื่องความทุกข์ ความชั่ว ที่จะต้องละเสีย
ให้ได้ด้วยศิลปะ นี้ก็มีสติอย่างนี้.

คนรักษาศิลปะ มีธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ คือการเลือกเฟ้น
ที่ดีแล้วด้วยปัญญาเกี่ยวกับศิลปะ เขาจึงรักษาศิลปะได้ดี คนรักษาศิลปะ

ก็มีธัมมวิจยสัมโพชฌงค์.

คนรักชาติล ต้องบากบั่นพากเพียร ที่จะต่อสู้อดกลั้น อดทนต่างๆ นานา เพื่อให้ศีลมันมีอยู่ อย่างนี้ก็เรียกว่าวิริย- สัมโพชฌงค์.

คนรักชาติล นั้นอาจจะหมดกำลังใจเสียได้ง่ายๆ ก็ต้องมีปิติสัมโพชฌงค์หล่อเลี้ยงไว้ คือยินดีพอใจในการที่ตัวมีศีล มีความอิมใจในการที่ตัวศีลนี้ หล่อเลี้ยงไว้ อิมใจในความสำเร็จ ของการรักษาศีล เรียกว่าปิติสัมโพชฌงค์.

รักษาศีล จนเข้ารูปเข้ารอย ก็มีปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คือมีศีลอยู่ได้จริง ไม่ต้องลำบากมากมายเหมือนตอนแรก ก็เลสหยาบๆ มันระงับลงไปเป็นปัสสัทธิ ก็เข้ารูปเข้ารอยที่จะทำให้ศีล ปรากฏออกมา แสดงตัวออกมา.

คนรักชาติล ก็มีความปักใจมั่นเป็น สมภาสิสัมโพชฌงค์ ในการรักษาศีล แล้วต้องมีศีลด้วยกำลังใจ แม้ศีลจะเป็นเรื่องที่ บังคับกายวาจาจริงๆ แต่ว่าการรักษาศีลจะต้องทำด้วยกำลังใจ ก็เป็นสมภาสิ.

พอศีลเข้ารูปเข้ารอยดีแล้ว เราก็ปล่อยมันได้ มันไม่มีทาง ขาดศีล คนที่มีศีลเป็นนิสัย หรือว่ามีสมบัติผู้ดีเป็นนิสัย อย่างนี้ ก็ไม่มีทางขาดศีล นี่เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ปล่อยไปเฉยๆ ก็ไม่มี

การขาดศีล ในเมื่อศีลมันเข้ารูปเข้ารอยดีแล้ว.

นี่ก็จะเห็นได้ว่าการรักษาศีล หรือเกี่ยวกับศีลอย่างเดียว มันก็ต้องอาศัยองค์ประกอบของสัมโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้ด้วย เหมือนกัน; และอาการอย่างนี้จะเป็นเรื่อย ๆ สูงขึ้นไป ๆ สูงขึ้นไป จนถึงเรื่องตัดกิเลส เรื่องปัญญา เรื่องวิปัสสนา เรื่องตัดกิเลส เรื่องบรรลุมรรค ผล โดยตรง. เรื่องศีลเป็นอย่างไร, เรื่องศีล จะต้องประกอบไปด้วยอาการของสัมโพชฌงค์อย่างไร อาการของโพชฌงค์ ๗ อย่างนี้อย่างไร; เรื่องสมาธิก็อย่างนั้น เรื่องปัญญาก็อย่างนั้น เพียงแต่สูง ๆ ขึ้นไป เท่านั้นเอง.

ความเพียรกับโพชฌงค์

ที่นี่ เราจะมองกันไปอีกด้านหนึ่ง คือมองไปที่ความเพียร เราบำเพ็ญความเพียร บำเพ็ญสัมมัปปธาน ๔ อยู่ เพียรระวัง เพียรละ เพียรสร้าง เพียรรักษา ในเรื่องธรรมะนี้ อยู่ ต้องอาศัยหลักเกณฑ์ ๗ อย่างนี้ จึงจะเพียรไปได้ดีที่สุดเร็วที่สุด: มีสติในการที่จะพากเพียร มีธัมมวิจยะในการที่จะพากเพียร มีวิริยะในการที่จะพากเพียร มีปีติในการที่จะพากเพียร มีปัสสัทธิในการที่จะพากเพียร มีสมาธิในการพากเพียร มีอุเบกขาในการพากเพียร; สัมมัปปธาน ๔ นี้

ก็สมบูรณ์ขึ้นมา ก็อาศัยวิธีการของโพชนงค์ ๗ ประการนี้.

ผมยกตัวอย่างอย่างนี้ที่ชั่วโมงก็ไม่หมด จึงยกมาพอเป็นตัวอย่างให้คุณไปหาวิธียกตัวอย่างเอาได้เอง เมื่อเข้าใจแล้วมันก็เข้าใจเองได้. นี้เรียกว่าโพชนงค์องค์แห่งโพธิ; โพธิหมายถึงโพธิสุดท้ายคือบรรลุเป็นพระอรหันต์เป็นพระพุทธเจ้าก็ได้, หรือโพธิในขั้นต้นๆ โพธิในขั้นแรกๆ เริ่มแรกเป็นหน่ออ่อนของโพธิก็ยังคงอยู่นั่นเอง ก็ใช้โพชนงค์ คือองค์แห่งโพธิอยู่นั่นเอง.

ลดลงมาถึงเรื่องสติปัญญาอย่างโลกๆ โพธิอย่างโลกๆ คือทำมาหากินทำไร่ ทำนา ค้าขาย ก็ลองเอาไปใช้ดู ใน ๗ อย่างนี้, หรือทำงานฝีมือเป็นศิลปิน เป็นหมอ เป็นทนายความ เป็นอะไรก็ตาม ก็ลองใช้ ๗ อย่างนี้ดู จะประสบความสำเร็จได้. โพชนงค์กินความกว้างขวางอย่างนี้ เมื่อเกี่ยวกับโพธิ เกี่ยวกับปัญญาแล้วก็ต้องอาศัยหลักการอันนี้ โพธิโลกๆ โพธิธรรมะชั้นสูงโพธิอะไรก็ต้องใช้หลักการอันนี้.

นี่คุณคงจะเบาใจบ้าง หรือเป็นที่พอใจบ้าง ถ้าว่าทุกคนเริ่มรู้จักโพชนงค์กันในลักษณะอย่างนี้ ก่อนนี้มันมืดตื้อไปหมด, อีกอย่างหนึ่ง ก่อนนี้ยกไว้สูงจนไม่มาเกี่ยวกับเราเลย เอาไว้สำหรับจะเป็นพระพุทธเจ้าอย่างเดียว ไม่มาเกี่ยวกับเราเลยอย่างนี้

แล้วจะเรียนไปทำไม, จะเรียนธรรมะจะศึกษาธรรมเหล่านี้ไปทำไม, ก็ไม่มีประโยชน์อะไร. ที่ถูกโพชนงค์ต้องมาอยู่กับเรา เกี่ยวข้องกับเราทุกระยะทุกตอน ทุกกระเปียดนี้. นี้เรียกว่าโพชนงค์นั้นมันก็อยู่ที่เนื้อที่ตัวของผู้มีสติปัญญาจริง ไม่ว่าจะในระดับไหน ที่เนื้อที่ตัวที่กายที่วาจา ที่จิตใจนี้. ถ้าพูดสั้นๆ สมัยใหม่ก็พูดว่าอยู่ที่ชีวิตอะไรๆ ก็ใช้คำว่าชีวิต; โพชนงค์ต้องมีอยู่ในตัวชีวิต.

คนโดยมากก็เหมือนกับสุนัขและแมว
มีชีวิตก็ไม่รู้จักว่าชีวิตนั้นคืออะไรก็มี

อะไรที่เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้
แล้วกำลังได้สิ่งนั้นอยู่ นั่นแหละคือชีวิต

ชีวิตคือการเดินทางตามมรรค โดยอาการของโพชฌงค์

ทีนี้ มันอาจจะน่าหัวอย่างยิง ที่แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าชีวิตก็
ไม่รู้จัก ทั้งที่ตัวเองก็มีชีวิต; เหมือนสุนัขและแมว มันก็มีชีวิต แต่แล้ว
มันก็ไม่รู้จักคำว่า 'ชีวิต' นี่คืออะไร คนโดยมากก็เหมือนกับสุนัข
และแมว มีชีวิตก็ไม่รู้จักว่าชีวิตนั้นคืออะไรก็มี. อย่างดีก็รู้เพียงว่า
เอ้า, กินเข้าไป-กินเข้าไป มันจะได้มีชีวิตอยู่ รู้จักชีวิตแต่ใน
ลักษณะอย่างนี้, หรือจะหาความเพลิดเพลนจากการที่มีชีวิตอยู่
โดยไม่เห็นถึงค่าของมัน. เพราะฉะนั้นเรามองดูชีวิตในแง่ที่มีมัน
สูงสุดกันบ้าง : ชีวิตในทางกายคือยังไม่ตาย ร่างกายยังดีๆ อยู่
ยังไม่ตายนี้, ชีวิตในทางกาย ต้นไม้ก็มีชีวิต, สุนัขและแมวก็มีชีวิต,

ชีวิตคือการเดินทาง,
เดินทางคือเดินไปตามมรรคมีองค์ ๘
โดยอาการของโพชฌงค์ ๗.

คนก็มีชีวิต มันก็ชีวิตทั้งทางร่างกาย ทางฟิสิกส์; เมื่อเซลล์เหล่านั้น
ยังไม่ตาย ยังเจริญอยู่ได้ ก็เรียกว่ามีชีวิต.

ชีวิตทางจิตใจ หรือทางจิต ก็คือรู้สึกคิดนึกได้ นี่ก็เป็นชีวิต
ที่สูงขึ้นมาหน่อยหนึ่ง รู้สึกคิดนึกได้ มีชีวิต. ถ้าชีวิตทางวิญญาณ
ก็หมายถึงทางสติปัญญา คือมีความเข้าใจถูกต้อง และกำลัง
ประสพผลที่เป็นที่มุ่งหมายของการที่มีชีวิต.

มีชีวิตทำไมกัน? หมายความว่า อะไรที่เป็นสิ่งที่ดีที่สุด
ที่มนุษย์ควรจะได้ แล้วกำลังได้สิ่งนั้นอยู่ นั่นแหละคือชีวิต ควรจะ
มองดูกันให้ลึกถึงด้านวิญญาณอย่างนี้บ้าง, อย่างมดแต่ในด้านวัตถุ
หรือด้านจิตที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ, ต้องมองถึงในด้าน ที่ผมเรียกว่า
ด้านวิญญาณ ที่เป็นเรื่องของสติปัญญาโดยตรง กำลังอึมเอบสดชื่น
อยู่ด้วยสิ่งดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้ กระทั่งรู้มตรธรรมคือความ
ไม่ตายของผู้มีสติปัญญานั้น; แล้วมตรธรรมนั้นแหละคือชีวิต อย่างนี้
ผมเรียกว่าชีวิต ในความหมายสูงสุด ในทางวิญญาณ ไม่ใช่ทาง
ร่างกาย หรือทางจิตใจล้วนๆ แต่ในทางวิญญาณ.

มีปัญหาว่า เราเป็นคนธรรมดาสามัญอย่างนี้ ควรจะมอง
ชีวิตในด้านสูงสุดนั้นหรือไม่? ผมว่าควรมองอย่างยิ่ง แล้วเอามา

ชีวิตคือการรบฟุ้งหรือการทำสงคราม;

...

รบกับข้าศึกอันร้ายกาจคือกิเลส

ให้มันสัมพันธ์กันได้กับความเป็นอยู่ประจำวัน แล้วมองกันในแง่ลึก
แง่สติปัญญา แง่วิญญาณเรื่อย ก็จะมีคำว่าชีวิตในความหมายที่
ลึกซึ้งที่สุด ประเสริฐที่สุด สูงที่สุด.

ชีวิตคือการเดินทาง, เดินทางคือเดินไปตามมรรคมืองค์
๘ โดยอาการของโพชฌงค์ ๗.

ชีวิตคือการเดินทางนี่แน่นอนที่สุดเลย. การที่มีชีวิตอยู่คือ
กำลังเดินทางไป กำลังเดินทางไป โดยหลักมรรคมืองค์ ๘ ประการ
ตามหลักการของโพชฌงค์ ๗ ประการ นี่ชีวิตคือการเดินทาง.

ถ้ามองดูอีกมุมหนึ่ง ในขณะนั้น ในเรื่องเดียวกันนั้นแหละ
ชีวิตคือการรบฟุ้ง หรือการทำสงคราม; เพราะว่าตลอดเวลาที่เป็น
อยู่อย่างนั้น มันรบกับกิเลส รบกับข้าศึกอันร้ายกาจคือกิเลส ตลอด
เวลาที่เรารับเดินตามมรรคมืองค์ ๘ หรือมีโพชฌงค์ ๗ ประการอยู่
ต้องรบราฆ่าฟันกันกับกิเลสเรื่อยไป. มองดูในแง่นี้ ชีวิตก็คือการ
ทำสงครามอยู่ตลอดเวลาทุกลมหายใจเข้าออกของการปฏิบัติธรรม
เรียกว่าชีวิตนี้คือการทำสงครามกับกิเลส. มองดูในแง่ *negative*
อย่างนั้นมันเศร้า.

มองดูในแง่ *positive* บ้าง ชีวิตก็คือการทำนา ได้ผลมา
ได้ข้าวเปลือกมาเป็นอมตะธรรม *อมตผลา, —มีอมตะเป็นผล*

ชีวิตคือการทำงาน

...

ได้ผลมา ได้ข่าวเปลือกมา เป็นอมตธรรม

การทำงานของเขาเมื่อมตเป็นผล. พระพุทธเจ้าท่านเปรียบเทียบการปฏิบัติธรรมเหมือนทำนา พระพุทธเจ้าตรัสว่า *สทุธา พืช* ฯลฯ ท่านบอกพรหมณ์คนหนึ่งว่าฉันก็ทำนา *มีศรัทธาเป็นข้าวพืช* สำหรับเพาะปลูก *มีความเพียรเป็นน้ำฝน มีhiriเป็นงอนไถ มีจิตเป็นเชือกชักไถ* ฯลฯ ว่าไปตามเรื่องของท่าน. เมื่อเดินอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ ตามหลักการของโพชฌงค์ ๗ แล้วชีวิตคือการทำงาน ที่มีมตเป็นผล ข้าวเปลือก.

ดูกันอย่างคนละโมบโลภลาภอย่างคนสมัยนี้ ชีวิตก็คือการค้าขายทางวิญญาณ ชีวิตที่เดินไปตามทางมีองค์ ๘ ประการ มีโพชฌงค์ ๗ เป็นหลักการ นี่คือการค้าขายทางวิญญาณ ได้กำไรสุดยอดคือพระนิพพานมา. เราลงทุนด้วยการปฏิบัติเห็นดีเห็นอยู่ เห็นอไหล์โคลย์อยู่ เห็น้อยในการปฏิบัติธรรม ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ เหมือนกับลงทุนค้าขาย ในที่สุดได้กำไรมาเป็นมรรค ผล นิพพาน.

เราจะถือชีวิตเป็นการค้าขายก็ได้ ถ้ามีหัวค้าขาย, ถ้ามีหัวทางทำนา ก็ดูชีวิตในฐานะเป็นการทำนา, ถ้าเป็นพวกชอบรบราฆ่าฟัน ก็ดูชีวิตในการทำสงคราม; ดูกันได้ทุกแง่ทุกมุม แต่ไม่พ้นจากการที่จะต้องใช้มรรคมีองค์ ๘ โดยหลักการของโพชฌงค์ ๗

ขอให้เข้าใจอย่างนี้เป็นรายๆ ไป ว่ามีความสัมพันธ์กันโดยวิธีการ
ของโพชฌงค์.

นี่เราพูดกันโดยคร่าวๆ อย่างนี้ เป็นวงกว้างๆ ไว้ที่ก่อน.
เวลาของเราทั้งหมด.

ชีวิตคือการค้าขายทางวิญญาณ

...

ได้กำไรสุดยอดคือพระนิพพาน

โพชฌงค์ ๗ ประการ

๑. สติ (ความระลึกได้)
๒. ทัมมวิจยะ (ความเพียรธรรม)
๓. วิริยะ (ความเพียร)
๔. ปีติ (ความอิ่มใจ)
๕. ปัสสัทธิ (ความผ่อนคลายสงบเย็นกายใจ)
๖. สมาธิ (ความมีใจตั้งมั่น)
๗. อุเบกขา (ความมีใจเป็นกลาง)

โพฆฅงค้เป็นของวิเศษ ประเสริฐที่สุด
ในการที่จะย่ำยี้กิเลส สำเร็จเป็นโพธิ
หรือเป็นการตรัสรู้ขึ้นมา

มรรคมีองค์ ๘

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

มรรคมีองค์ ๘ ได้ชื่อว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า
ทางสายกลาง เป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่
จุดหมายแห่งความหลุดพ้น เป็นอิสระ ปลอดปัญหา
ไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยค
และอัตตกิลมณานุโยค

โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้

อิทธิบาท ๔

สติปัฏฐาน ๔

สัมมัปปธาน ๔

อินทริย์ ๕

พละ ๕

โพชฌงค์ ๗

มรรคมีองค์ ๘

YouTube

E-Book